

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTĂ TEATRALĂ ȘI
CINEMATOGRAFICĂ „I.L.CARAGIALE” BUCUREȘTI**

**REZUMAT
TEZĂ DE DOCTORAT**

Tennessee Williams și polivalența crizei
(socială, existențială, psihologică, morală)

CONDUCĂTORI ȘTIINȚIFICI:

Prof.univ.dr. Alexa Visarion

Prof.univ.dr.Adriana Marina Popovici

Prof. univ.dr.Paul Chiribuță

DOCTORAND:

Mariana Petre

Anul 2016

Argument

Shakespeare, Williams și Ionesco...

Când am vrut să fac această profesie, trebuia să învăț cum „se face” și aflasem că nu este deloc o meserie ușoară. Ani buni m-am întrebat cum să fac să aflu traseul interior sau... **METODA**.

Fiecare pas făcut pentru descoperirea teatrului este unul interesant, sunt pași plini de bucurie, atunci când ești la început.

Fiecare pas făcut pentru descoperirea traseului interior este unul magic și adună la un loc: stări, emoții, metafizică.

1. Lecția de teatru se schimbă de la un personaj la altul și reprezintă piatra de încercare a acestei profesii.
2. Disputa descoperirii, a căutării aduce frenezia, bucuria creației.
3. Încercarea reușită de-a uni orice tresărire interioară devine metodă.

CAPITOLUL I

Viața și opera

I.1. Un tânăr, Thomas Lanier Williams. Urme ale devenirii

I.2. Thomas, Tom, Ten, un rebel atipic

I.3. O personalitate puternică și luxul de a fi autodistructivă

I.4. Șlefuirea slăbiciunilor

I.5. Omul - personaj, nu ca un fapt divers

I.5.a. Tennessee sau vibrația sudului

I.6. Tennessee Williams și anii ce urmau să vină

I.6.a. Televiziunea, devoratoarea devorată

I.6.b. Societatea, tranziția și filtrul dramatic

I.7. Mizantropism afișat sau timiditate conținută

I.8. Filmul îi dă tot ce merită

I.8.a. America are dramaturgi și dramaturgie

I.8.b. Tennessee, un alt mod de a simți

I.8.c. Shakespeare, Williams și Ionesco au schimbat cursul teatrului

I.9. Limite, puncte critice, studiu psihanalitic

I.10. Cine se pune la umbră nu va vedea soarele

I.11. Pasiunea spre spațiul de criză

- 1. Provocatorul** Tennessee, de la histrionism la tușe cabotine și mai departe la sincerul „crocodil” și așa cum singur declară, afirmând că pentru necesități financiare și-a făcut acest autoportret denumit „memorii”. Banii, deci resursa pentru care oamenii se zbat de mii de ani, au avut un cuvânt de spus.
- 2. Provocarea** și falsitatea cea invocată de critici, mână în mână.
- 3.** Libertatea lui, o redută greu de cucerit. Singurătatea, musafir nepoftit.
- 4.** O minte o atrage pe alta ca într-un joc, nu întâmplător însă. Teatrul lui Tennessee glisează între confruntări, stări și tensiuni, într-un mod cu totul și cu totul nou.

Tennessee Williams este un caz demn de analizat, la fel și opera lui. *Memoriile unui bătrân crocodil* - o carte extrem de sinceră. Aceste memorii ne descoperă un „crocodil” vulnerabil, ca orice crocodil, de altfel. Memoriile ne povestesc o viață, scrise de obicei într-o carte chiar de către cel care a trăit toate

cele scrise acolo. Memoriile sunt ispititoare, mai ales atunci când aparțin unui domn care a fost destul de zgârcit în a-și arăta propriile trăiri celorlalți.

Temele de viol, homosexualitate, nimfomanie, abuzul de alcool, și boli mintale toate apar în *Un tramvai numit dorință*, ceea ce face ca acest text să fie important pentru studiul lui Tennessee Williams, și, să fie, unul dintre cele mai puternice din teatrul modern. **Și totuși**, iată, piatra de încercare a dramaturgiei lui Tennessee este tot un suflet de femeie. O femeie care la însumează pe toate. *Un tramvai numit dorință* duce cel mai departe și mai adânc trăirile pe scenă. Sparge tipare, stările sunt diverse și puternice. Ne spunea Tennessee de atâtea și atâtea ori că ar trebui să ne gândim la sora sa, Rose. Ne gândim, dar ne gândim și la această ființă unică în toată dramaturgia. Temele vor fi reluate în capitolul II, analizate din multe perspective dramaturgice.

„Câte fleacuri inundă hârtia când încerci să-ți povestești viața. Dar printre rânduri pot fi intuite mult mai multe lucruri demne de a fi amintite; acestea, însă, plutesc în nebulosă, în timp ce lucrurile de suprafață îți vin cu claritate în minte. Cu relativă claritate...”¹

CAPITOLUL II

Personajul feminin și opera lui Tennessee Williams

Descoperirea marilor teme

Introducere

A. I. INVOCĂȚIA TEMELOR

I. 1. Principalele teme în dramaturgia lui Tennessee Williams

I.2. Problematika sexuală

¹ Williams, Tennessee; *Memoriile unui bătrân crocodil*; Ediția 2011, pag. 161

I. 3. Frica

1.4. Vechea lume sudistă

I. 5. Refugiul în trecut

II. Tipologii de personaje în dramaturgia lui Tennessee Williams

II. 1. Numitorul comun

II. 2. Personajele provenind din vechea societate sudistă

II. 3. Stările declanșate de situațiile trăite și tinerii din dramaturgia lui Tennessee Williams

II. 4. Personajele care se ancorează în realitate

II. 5. Personajele dominante

III. Infuzia de biografic în crearea personajelor – abordare sintetică a artei confesive la Tennessee Williams

III. 1. Privire introductivă

III.2. La umbra bisericii episcopale.

IV. Personajul în cadrul social

B. V. ALUNECĂRILE DINĂUNTRUL NOSTRU

Conflictul interior.

(un interior în continuă zbatere)

Decepția, spaima, mintea și Teatrul Psihologic. Depresia, o modă?

V. 1. Sursele conflictului interior – viață și scenă

V. 1. 1. Abordarea jungiană

V. 1. 2. Studiu de caz: Alma din perspectiva teoriei lui Jung

V. 2. Dubla existență

V. 3. Momentul declanșator al crizei

V. 4. Alunecări ale eului – omul ca victimă a destinului

V. 5. Alunecări ale eului – omul ca victimă a timpului

V. 6. Climax-ul

C. VI. FILMELE CU O ALTFEL DE VIAȚĂ DEVIN „ISTORICE”

Tennessee Williams transpus în Cinema

VI. 1. Atractivitatea limbajului cinematografic pentru Tennessee Williams

VI. 2. MENAJERIA DE STICLĂ – UN TEATRU – FILM

VI. 3. PISICA PE ACOPERIȘUL FIERBINTE –text pentru scenă și ecranizare

VI. 4. DEODATA, VARA TRECUTĂ

VI. 5. Ecranizarea *Un tramvai numit dorință*

Introducere

Acest capitol, dedicat personajului feminin în opera lui **Tennessee Williams** și descoperirii marilor teme, s-a conturat în plan conceptual și se întemeiază, dincolo de studiul aprofundat al operei în sine, pe sugestiile și datele valoroase din excepționala monografie *Tennessee Williams*² a lui **Signi Lea Falk**. Universul feminin este surprins aici cu finețe, din multiple perspective, fiecare prezentare și analiză a pieselor cuprinzând portrete vii și interpretări bazate majoritar pe criteriile criticii tradiționale. O intuiție valoroasă pe care ne-a provocat-o lectura atentă a monografiei lui Lea Signi Flak este relaționarea configurării personajului feminin în acord cu teoria despre lume a dramaturgului, dar și cu propriul său eu profund. Capitolul va încerca să surprindă forța misterioasă a feminității, legată organic de misterul lumii, mister captat în textele sale de către dramaturg. Monografia lui Signi Lea Falk a constituit, în acest sens, un impuls de explorare și cercetare extrem de benefic temei și cercetării noastre din acest capitol. Iată, de pildă, unul din momentele rezonante: în analiza sa la *Camino Real* din capitolul 5, *The Desperate Heroes*, Signi Lea Falk creează un context interpretativ fertil, aducând la lumină simbolismul conținut de replica-cheie pentru întreaga esență a

² Falk, Signi Lea, *Tennessee Williams*, Twayne Publishers, Boston, 1985

feminității, potrivit lui Tennessee, replica din final: „Violetele din munți au spart stâncile!”. În cercetarea noastră, am preluat și dezvoltat aceste sugestii ale exegetei, ce surprind paradoxul funciar al lui Williams: forță-fragilitate, tonic-maladiv, unele din paradoxurile esențiale ce funcționează ca principii creatoare pentru dramaturg: „Imediat ce spune asta, fântâna începe să împrăștie apă, o altă sugestie a speranței, în ceasul al doisprezecelea.

Camino Real a apărut din teoria lui Williams despre lume, una formulată când era bolnav. El a substituit nu numai tipuri cu personaje, ci și scene simbolice cu acțiuni ce ar fi izvorât în mod normal din felul de a fi al personajului; și a infuzat piesa cu tot felul de efecte sonore, din nou ceva sălbatic”./.../ Cronicarul din *Time* scria că Williams, care predică mereu „crezul unui romantism exacerbat” este „ca un copil care vrea totul și, când nu poate avea totul, i se frânge inima.”³ Am detectat aici, în această afirmație a autoarei și a cronicarului, o propensiune a autorului pentru absolut, sau forma sa mai pământescă, extrema. Credem că în acest model conceptual și comportamental se află impulsul creator și nucleul de generare a fapturilor feminine ale lui Williams, fie că vorbim de **Blanche, Alma sau Marguerite** – în fond, de marea majoritate a galeriei feminității din piesele sale.

Un alt aspect important legat de valoarea temeinic documentată a monografiei lui Signi Lea Falk - și o face prețioasă pentru lucrarea noastră - îl reprezintă extrasele din sute de cronici, cronicari, critici și referiri la arta lui Tennessee.

Întreg capitolul a fost elaborat, în sensul sugestiilor conceptuale și al documentației, prin prisma acestei lucrări, iar semnele sale se vor regăsi în referirile consistente și la citatele ce susțin punctele de convergență ale lui Lea

³ Falk, Signi Lea, *Tennessee Williams*, Twayne Publishers, Boston, 1985, pp. 98-99

Signi Falk cu propria abordare și cu rezultatele cercetării noastre, conținute în capitolul de față.

CAPITOLUL III

DISPUTĂ SAU INTUIȚIE, CĂUTAREA ȘI SATISFAȚIA PROFESIONALĂ

III. 1. Introducere. Considerații preliminare

III. 1. 2 Căutarea

III. 1. 3. Autenticitate. Mimesis

III. 2. STUDIUL CARACTERELOR

III. 3. APLICAREA METODEI

III. 3. 1. PROBLEMA METODEI

III. 3. 2. METODA

III. 3. 3. TEHNICA

III. 3. 4. OPINII COMPLEMENTARE

III. 3. 5. STUDIUL METODEI

III. 3. 6. PRINCIPIILE LUI STANISLAVSKI

III. 6. 7. Aplicarea pricipiilor și metodelor la Tennessee Williams

III. 4. Piste de lectură. Căi de interpretare. Aspecte revelatoare

III. 4. 1. ILUZIE ȘI DEZILUZIE – O INTRIGĂ: RELAȚIILE PUTERII

III. 4. 2. ILUZIE ȘI DEZILUZIE ÎN DISCURS : PUTEREA LIMBAJULUI

III. 4. 3. RUȘINEA - CENTRU EMOȚIONAL

III. 4. 4. Violența

III.4. 5. Decăderea

III. 4. 6. Secretul

III. 4. 7. Tacerea

III. 4. 8. Inhibiția

III. 4. 9. Umilirile

III. 4. 10. Timpul

III. 5. Structura

III. 6. SIMBOLISTICA

III. 6. 1 Blanche

III. 6. 2 . MUZICA

III. 6. 3 Ambivalență și relaționare

III. 6. 4. Infuzia de biografic. Mediere prin simbol

III. 6. 5. Imaginea scenică

III.7. DISPUTĂ SAU INTUIȚIE

III. 7. 1.Căutători de efemer

III. 7. 2. Emoții înalte

III. 8. ACUMULĂRI ȘI ETAPE

III. 8. 1. Registrul dominant al emoțiilor

III. 8. 2. DUREREA DE SUFLET SAU MÂNTUIREA

III. 8. 2. 1. DEVOTAMENTUL (iubirea)

III. 8. 2. 2.INCREDEREA (iubirea)

III. 8. 2. 3. MÂNDRIA (bucuria)

III. 8. 2. 4. MULȚUMIREA (bucuria)

III. 8. 2. 5. NEÎNȚELEGERA (frica)

III. 8. 2. 6. PREOCUPAREA(frica)

III. 8. 2. 7. ÎNGRIJORARE (frică)

III. 8. 2. 8. ACCEPTAREA (iubire)

III. 8. 2. 9. AMUZAMENTUL(bucurie)

III. 8. 2. 10. ADORAȚIA (iubirea)

- III. 8. 2. 11. MIRAREA (surpriza)**
- III. 8. 2. 12. PANICA (frică)**
- III. 8. 2. 13. UȘURARE / Despovărare/ (bucurie)**
- III. 8. 2. 14. SPAIMA (frică)**
- III.8. 2. 15. NERVOZITATE (frică)**
- III. 8. 2. 16. DETESTAREA (dezgustul)**
- III. 8. 2. 17. Consternarea (frica)**
- III. 8. 2. 18. Mila (iubirea)**
- III. 8. 2. 19. GROAZA (frica)**
- III. 8. 2. 20. FOBIA (frică)**
- III. 8. 2. 21. Furia (mânia)**
- III. 8. 2. 22. Disprețul (dezgustul)**
- III. 8. 2. 23. MILA DE SINE (tristețea)**
- III. 8. 2. 24. Riposta. Dezvinovățirea**
- III. 8. 2. 25. REGRETUL(rușinea)**
- III. 8. 2. 26. REMUȘCAREA (rușine)**
- III. 8. 2. 27.FERICIREA(bucuria)**
- III. 8. 2. 28. BINECUVÂNTAREA(bucuria)**
- III. 8. 2. 29. RĂSPALATA (bucuria)**

III. 1. Introducere. Considerații preliminare

În acest capitol ne propunem articularea unui sistem articulat științific și eficient de abordare actoricească, pornind și revenind mereu la text și subtextele sale, un proces interpretativ etapizat, menit să susțină procesele apropiării empatice, cognitive, ca și procesele trăirii rolului. De asemenea, sistemul face

posibilă o cunoaștere de tip special, din interior, a ponderii și strălucirii creației rolului în construcția organică a viitorului spectacol.

În acord cu formularea **Ivanei Chubbuck**, vârful de lance al abordării actoricești riguroase, cu miză maximă în planul profund, personal, avem în vedere, pentru abordarea de față, „un sistem de analiză a textului extrem de riguros, făcut pas cu pas și care descompune întreaga structură a acestuia. Este un sistem de analiză textuală care vă va ajuta să aveți acces la emoțiile personale și nu doar să le simțiți, ci să le folosiți pe deplin și cu putere. **Puterea actorului** vă va arăta cum să transformați conflictele, provocările și suferințele în ceva pozitiv atât în raport cu personajul pe care îl interpretați, cât și în raport cu ființa care se află în spatele personajului.”⁴

Studiind roluri sau, mai bine spus, căutând mereu, am descoperit un profesor de teatru pe care l-am perceput atașat de simțurile, năzuințele și preocupările noastre de ordin conceptual despre această meserie. Ne-am gândit de multe ori că, poate, abandonarea studierii propriu-zise a rolurilor nu ne face bine deloc nouă, actorilor, și ar trebui să avem în permanență pe cineva care să ne fie puțin profesor înainte de toate.

Din punctul de vedere al articulării conceptuale, abordarea textului și a rolului este fundamentală pentru actor, îndeosebi în cazul textelor lui Tennessee Williams și implică, în primul rând *interpretarea*, în sensul conferit de studiul lui Ioan Pânzaru, **Practici ale interpretării de text**: „Interpretarea este crearea unor ipoteze analogice despre sensul textelor. E o tehnică intelectuală ce ține de întreg, nu de parte: a subsuma, prin puterea unui gând integrator, toate detaliile obiectului într-o ochire măiastră, într-o perspectivă înaltă, de unde exegetul descrie, explică și convinge”.⁵ **Gândul integrator** al exegetului este întregit de o atitudine afectivă de

⁴ Chubbuck, Ivana, *Puterea actorului*, ed. Quality Books, București, 2007, pag. 6

⁵ Pânzaru, Ioan, *Practici ale interpretării de text*, ed. Polirom, Iași, 1999, pp. 7-8

tip profund empatic, în cazul actorului, întrucât se trece de la planul pur teoretic în realitatea scenică a repetițiilor și spectacolului. Abordarea rolurilor, studiul continuu are însă a se integra într-un model ce reclamă o anumită strategie. Iar modelele de abordare a actoriei sunt departe de a putea fi înmănuncheate într-un sistem unitar unanim acceptat, tradițional, consacrat, așa cum sunt sistemele și tehnicile interpretării de tip tradițional oriental, de pildă, încă active și eficiente. Teatrul de tip realist poate fi, desigur, abordat din mai multe unghiuri, surprins prin mai multe căi exploratorii, însă niciuna nu exclude total explorarea de tip personal, cu ancorări în inconștient. Din acest punct de vedere, a studia un rol înseamnă a porni într-o călătorie exploratorie a sinelui personajului în relație cu explorarea propriului sine. Doar raportul proporțional variază. Iar explorarea unui personaj atât de misterios, viu, fecund și complex precum Blanche este nu doar fascinantă și revelatorie în sine, ca experiență punctuală, ca studiu de caz, ci poate funcționa ca model strategic iradiant, pe deplin articulat conceptual, științific, valabil pentru alte nenumărate abordări de rol, pentru nenumărate categorii de actori și oameni de teatru. Personal, am început lucrul la acest personaj cu o descărcare și apoi am putut acumula. Gol fiind trupul, a putut aborda o altă încărcătură emoțională, poate la fel de puternică sau mai puternică decât cea deja trăită. Este dificil de cuantificat intuiția profesorilor mei în momentul primei lecturi, când eu scâldam paginile textului în lacrimi. Martorul trăirii, nemărturisit, era prezent. Descărcare în subliminal numesc acum acel moment. Strălucirea din timpul examenului de actorie al anului III a apărut datorită ștergerii unui trecut, de la construcția personajului pornind de la o coală albă, dar prezentând semnele unui trăit-sursă. De aici această revelație a întâlnirii cu metoda Chubbuck. Este o metodă cunoscută de desfășurare interioară simetrică.

Acest profesor - IVANA CHUBBUCK - a formulat și sistematizat în cartea sa, *Puterea actorului*, o metodă ce a confirmat în maxima eficiență, *Metoda*

Chubbuck. Fără îndoială, metoda cuprinde ceva ce mulți facem de mult, adesea inconștient, însă. Noi, actorii, cu siguranță ne-am regăsit de multe ori în acest traseu interior, descoperindu-ne, cu plăcere, bucuria de a căuta. Este un traseu de parcurs și explorat. Ivana Chubbuck ne spune despre acest sistem: „vă va arăta cum să transformați conflictele, provocările și suferințele în ceva pozitiv”.⁶ Aceste procese ale transfigurării și depășirii încercărilor generate de conflict, singurele ce deschid accesul la eul personajului încarnat pe scenă de actor, fac parte dintr-un parcurs extrem de complex. O suită de transformări în raport cu personajul, în raport cu ființa din spatele său. Înaintea disputei sau intuiției se află, așadar, căutarea. Ea este motorul, ea este și cea care se manifestă obstinat, între dispută și intuiție, și împreună cu acestea, deopotrivă.

III. 1. 1 Căutarea

Din perspectiva artei teatrului, căutarea este un concept ce reprezintă și înmănușează o suită de procese de tip volițional, afectiv-intuitiv și cognitiv, cu un coeficient de necunoscut, de mister, de insondabil, inefabil etc. - substanțial.

Căutarea, ca proces și metodă exploratorie în artele spectacolului, poate fi definită ca saltul în necunoscut, în aventura propriei vieți concomitent cu a tuturor vieților cunoscute sau doar intuite, cu sondarea spațiilor invizibile, ale realităților interioare guvernate uneori de paradox, niciodată de aleatoriu. În artă, nu există întâmplătorul facil, irelevantul etc. Nimic nu este întâmplător, orice detaliu își are rostul propriu, activând funcția semantică și organică și semnalizând calea spre sensul global. Arta autentică este întotdeauna detectabilă prin necesitatea și motivarea – fie și prin prisma paradoxului – a tuturor elementelor sale constituente, valoarea fiind augmentată cu precădere de calitatea și strălucirea detaliilor și de

⁶ Chubbuck, Ivana, *Puterea actorului*, ed. Quality Books, București, 2007, pag. 8

ancorarea lor de tip dialogal în universul reprezentărilor receptorului, inundat de pânza freatică a inconștientului colectiv și a arhetipurilor.

Peter Brook definește, în *Spațiul gol*, explorarea teatrală modernă ce-i este definitorie drept *un soi de drum în întuneric* – regizorul fiind o călăuză în necunoscut, în *întunericul* necunoscut, în imperiile inconștientului, spre prospectarea viitorului și a adevărilor ascunse. Curajul specific acestei căutări este dublat de un simț al orientării și detectării valorilor ce semnalizează tăcut din întuneric. Explorarea rolurilor de către actor are, în mod echivalent, ceva din explorarea unei zone de necunoscut inițiată de regizor atunci când montează un text. În ambele cazuri, căutarea se definește în mod primordial drept o căutare a adevărului, demarajul căutării fiind declanșat de marile întrebări ale ființei umane. Acestea sună general valabil pentru umanitate în ansamblul său, însă sună și extrem de personal, ținut parcă, pentru fiecare individ în parte.

Cuvinte cheie:

Shakespeare, Williams și Ionesco; metoda; provocatorul; provocarea; Tennessee Williams; personajele care se ancorează în realitate; personajele dominante; ecranizarea; Signi Lea Falk; Times scria că Williams; Blanche, Alma sau Marguerite; problema metodei; dispută sau intuiție; Ivana Chubbuck; Peter Brook; Memoriile unui bătrân crocodil; Un tramvai numit dorință; Camino Real; puterea actorului; practici ale interpretării de text; gândul integrator.

BIBLIOGRAFIE

- *The Cambridge Companion to Tennessee Williams*, Cambridge University Press, 2006
- *100 Years Celebration of an Ever Young Writer. Critical Essays on Tennessee Williams*, antologie, ed. Univ. Emanuel, Oradea, 2012
- *Feminism, Utopia and Narrative*, antologie editată de Libby Falk Jones, the University of Tennessee Press, Knoxville, 1990

- Adler, Alfred, *Cunoașterea omului*, ed. IRI, București, 1996
- Andronescu, Monica; *Misterele din paginile nepublicate ale lui Tennessee Williams*; Ziarul *Evenimentul zilei*; 6 ianuarie 2013
- Ares, Alexandra; *Teatrul American 1980 - Prezent* - Teză de Doctorat Bucharest; UNATC; 2007
- Aristotel, *Poetica*, ed. IRI, București, 1998
- Artaud, Antonin, *Teatrul și dublul său*, ed. Echinox, Cluj, 1997
- Auerbach, Erich, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*, ed. Polirom Iași-București, 2000
- Banu, George, *Peter Brook. Spre teatrul formelor simple*, Ed. Polirom, 2006
- Banu, George, *Roșu și aur*, ed. Fundației Culturale Române, București, 1993
- Banu, George, *Teatrul memoriei*, ed. Univers 1993
- Banu, George, *Un sfert de secol teatral*, ed. Paralela 45, 2003
- Banu, George; *Peter Brook. Spre teatrul formelor simple*; Ed. Polirom; 2006
- Battaglia, Salvatore, *Mitografia personajului*, ed. Univers, București, 1976
- Bălan, Raluca; *Interviu - Theodor Cristian Popescu*; Toronto, Canada; *Observatorul Online*; 21 februarie 2008
- Băleanu, Andrei; Cernescu, Dinu; *Dilema lui Tennessee Williams*
- Benois, Luc , *Semne, simboluri și mituri*, ed. Humanitas, București, 1995
- Berdiaev, Nikolai, *Sensul creației*, ed. Humanitas, București, 1992
- Berlogea, Ileana, *Teatrul american de azi*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978
- Bernstein, Elvin; *Orfeu în Infern*; Cluj; Revista *Teatrul*; 1963
- Blaga, Josif, *Teoria dramei*, ed. Scrisul românesc, Craiova, 1995
- Borie, Monique, *Teatrul și întoarcerea la origini*, ed. Polirom/Unitext, 2004
- Brook, Peter, *Spațiul gol*, ed. Unitext, București, 1997
- Brown, John; *Panorama de la littérature contemporaine aux États-Unis*
- Chasseguet-Smirgel, Janine; *Psihanaliza artei și a creativității*; Editura Trei; 2002
- Chubbuck, Ivana, *Puterea actorului*, ed. Quality Books, București, 2007
- Comarnescu, Petru; *Teatru american de azi*; Ediția 1967

- *Dialogul neîntrerupt al teatrului în secolul XX*, antol. B. Elvin, 2 vol., ed. Minerva, București, 1973
- Domenach, Jean-Marie, *Întoarcerea tragicului*, ed. Meridiane, București, 1995
- Donnelan, Declan, *Actorul și ținta*, ed. Unitext, București, 1996
- Durand, Gilbert, *Structuri antropologice ale imaginarului*, ed. Univers, București, 1977
- Eibl-Eibesfeldt, Ireneus, *Agresivitatea umană*, ed. TREI, București, 1995
- Elvin, B., *Dialogul neîntrerupt al teatrului în secolul XX*, vol. I și II, ed. Minerva, București, 1973
- Falk, Signi Lea, *Tennessee Williams*, Twayne Publishers, Boston, 1985
- Freud, Sigmund; *Introducere în psihanaliză*; Editura Trei; 2004
- Freud, Sigmund; *Psihologia inconștientului*; Editura Trei; 2004
- Gasset, Ortega y, Jose, *Dezumanizarea artei*, ed. Humanitas, București, 2000
- Gassner, John, *Formă și idee în teatrul modern*, ed. Meridiane, 1972
- Gheorghiu, Mihnea; *Tennessee Williams, un peisagist al singurătății*
- Grotowski, Jerzi, *Spre un teatru sărac*, ed. Unitext, București, 1998
- Hartmann, Nicolai, *Estetica*, ed. Univers, București, 1974
- Hegel, Friedrich, *Prelegeri de estetică*, vol.II, ed. Academiei, 1966
- Hubert, Marie-Claude, *Marile teorii ale teatrului*, ed. Institutul european, Iași, 2011
- Huizinga, Johan, *Homo ludens*, ed. Humanitas, București 2003
- Ionescu, Dana; *Într-o seară a dispărut „cutia cu iluzii”*; Revista online *Yorick*; 13 mai 2013
- Iosif, Mira; *Menajeria de sticlă*; Revista *Teatrul*; nr.3/1996
- Jacquard, Roland, *Freud*, ed. Aropa, București, 2000
- Jung, Carl Gustav, *Amintiri, vise, reflecții*, ed. Humanitas, București, 2001
- Jung, Carl Gustav, *În lumea arhetipurilor*, ed. Jurnalul literar, București, 1984
- Jung, Carl Gustav, *Tipuri psihologice*, ed. Humanitas, București, 1997
- Jung, Carl, Gustav; *Arhetipurile și inconștientul colectiv*; Editura Trei; 2003
- Jung, Carl, Gustav; *Tipuri psihologice*; Editura Trei; 2004
- Kayser, Wolfgang, *Opera literară*, ed. Univers, București, 1979
- Mandea, Nicoale; *Conceptul contemporan de teatralitate*

- Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură, vol IV*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Marino, Adrian, *Dicționarul de idei literare*, ed. Eminescu, București, 1973
- Marino, Adrian, *Dintr-un dicționar de idei literare*, ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010
- Nastasie, Silvia; *Thomas Lanier (Tennessee) Williams, cetățean al Boemiei*; Revista online *Yorick*; 1 martie 2010
- Nelsin, Benjamin; *Introducere la un studiu al teatrului American de azi*; Paris
- Nelsin, Benjamin; *Introducere la un studiu al teatrului American de azi*; Paris
- Nelson, Benjamin; *Tennessee Williams: The Man and His Work*; Peter Owen London; 1961
- Ortega y Gasset, Jose; *Dezumanizarea artei*; Editura Humanitas; 2000
- Pandolfi, Vito, *Istoria teatrului universal (vol. I-IV)*, ed. Meridiane, București, 1971
- Pânzaru, Ioan, *Practici ale interpretării de text*, ed. Polirom, Iași, 1999
- Petrescu, Camil, *Comentarii și delimitări în teatru*, ed. Eminescu, București, 1983
- Petrescu, Camil, *Modalitatea estetica a teatrului*, ed. Enciclopedică română, București, 1971
- Popescu, Zamfira; *Profiluri – Tennessee Williams*
- Popovici, Adriana Marina, *Lungul drum al teatrului către sine*, ed. Anima, București, 2000
- Râpeanu, Valeriu; *Un tramvai numit dorință*; Revista *Teatrul*; martie 1966
- Sadoveanu, Ion Marin, *Istoria universală a dramei și teatrului*, ed. Eminescu, București, 1973
- Sagan, Françoise, *Amintiri personale*, Humanitas, 2001
- Sava, Ion, *Teatralitatea teatrului*, ed. Eminescu, București, 1981
- Stanislavski, K. S., *Viața mea în artă*, ed. Cartea rusă, 1951
- Starobinski, Jean, *Textul și interpretul*, ed. Univers, București, 1985
- Stănescu, Constantin; *Vară și fum*; Ziarul *Scânteia tineretului*; Teatrul Național Iași
- Steiner, George, *Moartea tragediei*, ed. Univers, București, 1985
- Szondi, Peter, *Teoria dramei moderne*, ed. Tact, Cluj-Napoca, 2012
- Tătaru, Ioana; *O autobiografie de Tennessee Williams – Menajeria de sticlă*; Revista online *Cuvânt ortodox*; 26 martie 2011
- Tonitza-Iordache, Mihaela și Banu, George, *Arta teatrului*, ed. Nemira, București 2004,

- Turea, Larisa; Revista *Observator Cultural*; nr. 473/2009
- Ubersfeld, Anne, *Termenii cheie ai analizei teatrale*, Ed. Institutul European, Iași, 1993
- Villard, Leonie; *Panorama Du Théâtre Américain Du Renouveau 1915-1962*
- Wellek, Rene, Warren, Austin, *Teoria literaturii*, ELU, București, 1967
- Williams, Tennessee, *Un tramvai numit dorință*, ed Univers, 1980
- Williams, Tennessee; *Memoriile unui bătrân crocodil*; Ediția 2011
- Williams, Tennessee; *Menajeria de sticlă*, Ed. Univers, București, 1978
- Williams, Tennessee; *Proprietate condamnată*, text dactilografiat, biblioteca UNATC București
- Williams, Tennessee; *Teatru - Vară și fum*; Ediția 1973
- Williams, Tennessee; *Théâtre*; Robert Laffont; Paris; 1958
- Williams, Tennessee; *Un tramvai numit dorință*, în vol. *Teatru american contemporan*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1967
- Williams, Tennessee; *Un tramvai numit dorință. Pisica pe acoperișul fierbinte*, Editura ART, 2010
- Zamfirescu, Ion, *Istoria teatrului universal* (vol. I-III); E.L.U. Bucuresti, 1958-1968
- Zamfirescu, Ion, *Istoria universală a teatrului*, vol. II., ed Aius, Craiova, 2002
- Zamfirescu, Ion, *Istoria universală a teatrului*, vol. III, ed. Aius, Craiova, 2003
- Zamfirescu, Vasile Dem; *Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană*; Editura Trei; 2003
- Zweig, Stefan; *Freud by Zweig*; 2012